

« فراسوی مدیریت »

سال پنجم - شماره ۱۸ - پاییز ۱۳۹۰

ص ۱۸۷-۱۶۷

آسیب شناسی فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته های تحصیلی دانشگاهی (مطالعه موردی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب)

دکتر محمدعلی مجلل چوقلو^۱

رحیم عبدالله فام^۲

الهام تمجیدتاش^۳

چکیده

از آنجا که امروزه بدلیل نبود زمینه ها و بسترهای لازم برای جذب و اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی و عدم توانایی آنها در خلق فرصتها و ایجاد زمینه کار برای خویش، مشکل کارایی و کارآفرینی به مسئله مهمی برای فارغ التحصیلان دانشگاهی تبدیل شده و می تواند به شکل گیری بحرانها و آسیبهای اجتماعی متعددی بشود که بررسی بیشتری را می طلبد. یکی از راهکارهای مناسب و مطمئن برای حل این مسئله توانمند کردن آنها به مهارت کارآفرینی در طول تحصیلات دانشگاهی است که این توانایی می تواند جلوی بوجود آمدن بسیاری از چالشها و مسائل را بگیرد اما بدلیل وجود برخی مسائل و آسیبها در برنامه درسی رشته های تحصیلی دانشگاهها و مراکز آموزش عالی، دانشجویان مهارتهای لازم را در این زمینه کسب نمی کنند با آگاهی به اهمیت این موضوع در مسیر اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی در این مقاله سعی شده به صورت موردی توانایی برنامه درسی رشته های دانشگاهی در کارآفرین نمودن دانشجویان از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب آسیب شناسی گردد و نتیجه ای که از تجزیه و تحلیل دادهای تحقیق بر آمد مبین این حقیقت بود که برنامه درسی کارآفرینی از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست و توانایی تربیت کارآفرینان خلاق، مبتکر و توانا را ندارد و در ادامه با استناد به مبانی علمی موجود در این زمینه الگوی برنامه درسی کارآفرینی را برای دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی پیشنهاد می گردد.

واژه های کلیدی: کارآفرینی، برنامه درسی، برنامه درسی کارآفرینی

^۱ - عضو هیأت علمی (استادیار) دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بناب، بناب - ایران

^۲ - عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بناب، بناب - ایران

^۳ - عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب

مقدمه

از نظر برخی اقتصاددانان، صاحب‌نظران و دانشمندان مدیریت، موتور حرکت و رشد اقتصاد یک جامعه، کارآفرینان هستند که در محیطی رقابتی و در شرایط عدم تعادل جامعه را به حرکت در می‌آورند و توسعه می‌بخشند. کلید موفقیت کارآفرینی، یافتن روشهای خلاقانه‌ای است که با به کارگیری فناوریهای جدید یا بازاریابی بهتر، سریعتر و کم هزینه‌تر، نیازهای مشتری را به نحو احسن برآورده می‌سازند. این به معنای تولید محصولات موجود با هزینه‌های کمتر یا ارتقای کیفیت آنها و یا به معنای ایجاد بازارهایی برای محصولات کاملاً جدید است. کارآفرین با شناخت صحیح از فرصتها و استفاده از سرمایه‌های راکد امکاناتی را فراهم کرده و با سازماندهی و مدیریت مناسب منابع، ایده خویش را عملی می‌کند و علاوه بر آن نقش مهمی در تولید و «اشتغال مولد» دارد. به دلیل نقش و جایگاه ویژه کارآفرینان در روند توسعه و رشد اقتصادی و نیز تحولات اجتماعی، بسیاری از دولتها در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه تلاش می‌کنند با حداکثر امکانات و بهره‌برداری از دستاوردهای تحقیقاتی، شمار هر چه بیشتری از جامعه را که دارای ویژگیهای کارآفرینی هستند به آموزش در جهت کارآفرینی و فعالیتهای کارآفرینانه تشویق و هدایت کنند. کارآفرینان با مهارتی که در تشخیص فرصتها، موقعیتهای و ایجاد حرکت در جهت توسعه این موقعیتهای دارند، پیشگامان حقیقی تغییر در اقتصاد و تحولات اجتماعی محسوب می‌شوند.

خوشبختانه در سالهای اخیر در کشور ما مقوله کارآفرینی مورد توجه قرار گرفته، با این وجود این مفهوم برای بسیاری از دست‌اندرکاران و افراد جامعه ناشناخته و غریب است. شاید به همین دلیل تاکنون برنامه‌ریزی و بسترسازی مناسبی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و نظام آموزشی کشور برای توسعه کارآفرینی به ویژه در دانشگاههای کشور صورت نپذیرفته است. در شرایط کنونی که اقتصاد کشورمان با مسائل و نارساییهای مهمی نظیر فرار مغزها، بیکاری (بویژه در

فارغ التحصیلان دانشگاهها) کمبود نیروی انسانی متخصص، کاهش سرمایه گذاری دولت، عدم تحرک و رشد اقتصادی کافی روبروست، پرورش و آموزش کارآفرینان ارزش آفرین از اهمیت مضاعفی برخوردار است. دانشگاهها و مراکز آموزش عالی در حوزه کارآفرینی نقش برجسته ای دارند و با اقداماتی مانند تشکیل و راه اندازی دوره های آموزش کارآفرینی و اختصاص دروس خاص کارآفرینی در رشته های تحصیلی در کارآفرین با آوردن فارغ التحصیلان می توانند نقش خود را به نحو مطلوب انجام دهند.

یکی از راهکارهای مناسب و مطمئن برای حل این مسئله توانمند کردن آنها به مهارت کارآفرینی است که این فرایند باید در طول تحصیلات دانشگاهی ایجاد شود که می تواند جلوی بوجود آمدن خیلی از چالشها و مسائل را بگیرد اما بدلیل وجود برخی مسائل و آسیبها در برنامه درسی در رشته های تحصیلی دانشگاهها، دانشجویان توانمندیهای لازم را کسب نمی کنند نگارندگان با آگاهی به اهمیت این موضوع در مسیر اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهها درصدد هستند با انجام این تحقیق آسیبها و چالشهای موجود در این زمینه را از نظر و دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب شناسایی نموده و برای مرتفع ساختن آنها پیشنهادات لازم را ارائه دهد.

برای مفهوم کارآفرینی تعاریف مختلفی ارائه شده است که در اینجا سعی می گردد به اختصار به برخی از آنها اشاره شود:

کارآفرین اینگونه تعریف شده است: شخصی که کسب و کار و یا موسسه اقتصادی را سازماندهی و مدیریت کرده و خطرات ناشی از آنرا می پذیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- کارآفرین فردی است که ابزار تولید را به منظور ادغام آنها برای تولید محصولات قابل عرضه به بازار، ارائه می‌کند «ریچارد کانتیلون»^۱ (احمدپور داریانی، ۱۳۸۰، ۵).

- کارآفرینی پلی است بین جامعه به عنوان یک کل، به ویژه جنبه‌های غیراقتصادی جامعه و موسسات انتفاعی تاسیس شده برای تمتع از مزیت‌های اقتصادی و ارضاء آرزوهای اقتصادی «آرتور کول»^۲ (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰، ۱۱).

- کارآفرین فردی است که شرکتهای جدیدی را که سبب ایجاد و رونق شغل‌های جدید می‌شوند، شکل می‌دهند «که چوف»^۳ (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰، ۱۴).

- کارآفرینی یک نوع تصمیم‌گیری اجتماعی است که توسط نوآوران اقتصادی انجام می‌شود و نقش عمده کارآفرینان را اجرای فرآیند گسترده ایجاد جوامع محلی، ملی و بین‌المللی و یا دگرگون ساختن نمادهای اجتماعی و اقتصادی است «رابرت لمب»^۴ و «پیتر دراکر»^۵ معتقد است، کارآفرین کسی است که فعالیت اقتصادی کوچک و جدیدی را با سرمایه خود شروع می‌نماید (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰، ۲۱). «ادی و الم» معتقدند که کارآفرین فردی است که مایل و قادر به مخاطره‌پذیری است و در عین حال ابزار تولیدی و اعتباری را در هم می‌آمیزد تا به سود یا اهداف دیگری همچون قدرت و احترام اجتماعی دست یابد (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰، ۲۲). «جفری تیمونز»^۶ در خصوص کارآفرینی می‌نویسد: «کارآفرینی خلق و ایجاد بینشی ارزشمند از هیچ است. کارآفرینی فرایند ایجاد و دستیابی به فرصتها و دنبال کردن آنها بدون توجه به منابعی است که در حال حاضر موجود است.

¹. R. Cantillon

². A. Cole

³. B-Kirchhoff

⁴. R.K. Lamb

⁵. P.draker

⁶. Jeffry Timmons

کارآفرینی شامل، خلق و توزیع ارزش و منافع بین افراد، گروهها، سازمانها و جامعه می باشد (شاه حسینی، ۱۳۸۳، ۳). «دیوید مک کران و اریک فلانینگان» کارآفرینان را افرادی نوآور، بافکری متمرکز، و به دنبال کسب توفیق و مایل به استفاده از میانبرها می دانند که کمتر مطابق کتاب کار می کنند و در نظام اقتصادی، شرکتهایی نوآور، سودآور و با رشدی سریع را ایجاد می نمایند (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰، ۲۵). در واقع، هنوز هم تعریف کامل، جامع، مانع و مورد پذیرش همه صاحب نظران ارائه نشده است، لیکن در این بین تئوری و تعریف اقتصاددان مشهور اتریشی به نام «جوزف شومپتر»^۱ از کارآفرینی و نقش کارآفرینان در فرآیند توسعه مورد توافق و ارجاع اکثر محققین در این زمینه است: بر طبق نظر وی کارآفرین نیروی محرکه اصلی در توسعه اقتصادی و موتور توسعه می باشد و نقش وی عبارت است از نوآوری یا ایجاد ترکیب های تازه از مواد. شومپتر مشخصه اصلی کارآفرین را «نوآوری» می دانست و کار یک کارآفرین را «تخریب خلاق» تعریف کرد. وی در کتاب «نظریه اقتصاد پویا» اشاره می کند که تعادل پویا از طریق نوآوری و کارآفرینی ایجاد می گردد و اینها مشخصه یک اقتصاد سالم هستند (احمدپورداریانی، ۱۳۸۰، ۵۴).

برای آموزش کارآفرینی اهداف گوناگون و متعددی بیان کرده اند که همه ی آنها را می توان به صورت سه هدف بنیادی و کلی بیان کرد:

- ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به کارآفرینی (کارآفرینان چه کاری انجام می دهند؟ کارآفرینی چیست؟ چرا به کارآفرینان نیاز هست؟)
- مجهز ساختن افراد به دیدگاه کارآفرینانه (من باید مسوولیت یادگیری و زندگی شخصی و شغلی خود را به عهده بگیرم اما چگونه؟)

¹ Joseph schumpeter

- آماده سازی افراد برای کارآفرین شدن (آیا می توان یک کارآفرین شد؟ چگونه می توان کارآفرین شد؟ چگونه می توان کسب و کار خود را راه اندازی و اداره کرد؟) (حسینی خواه، ۱۳۸۷)

بر اساس بررسی های انجام شده محتوای دوره های کارآفرینی بیشتر بر چهار حوزه متمرکز است.

- دانش و اطلاعات (در مورد تعاریف، اصول، نظریه ها و خصوصیات کارآفرینان)
- مهارت های مدیریت کسب و کار (مانند طرح کسب و کار، بازاریابی، مدیریت مالی و ...)

- مهارت های شخصی کارآفرینانه (مانند فرصت سازی، خلاقیت و نوآوری و ...)

- مهارت های عمومی (مانند مهارت های ارتباطی، قدرت رایزنی و.....)

«شاپرو نیز» معتقد است آموزشهای کارآفرینی باید در سه مرحله متناوب ارائه شوند و این سه مرحله به طور مختصر عبارتند از:

- مجذوب شدن: در این مرحله باید از طریق آگاهی بخشی در شخص اشتیاق و تمایل ایجاد شود. در کل باید به این باور برسد که ((من خواهان انجام آن هستم)).

- ممکن شدن: در این مرحله فرد باید از حالت اشتیاق به حالت اطمینان به قابلیت ها و توانایی هایش برسد. در کل به این باور برسد که ((من قادر به انجام آن هستم)).

- راهی شدن^۱: در این مرحله فرد باید در گیر تجربه های واقعی شود و قابلیت ها و مهارت های خود را بیازماید و در کل به این باور برسد که ((من در مرحله انجام آن هستم)) (هانون^۲، ۲۰۰۵).

^۱.Propensity

^۲.Hannon

ادغام آموزش کارآفرینی در برنامه درسی دانشگاهها و مدارس عالی موجب غنی سازی تجارب یادگیری فراگیرندگان، افزایش ایجاد کسب و کار جدید توسط آنها، ارتقای مهارت‌های شغلی و مدیریت کسب و کار، افزایش ارتباط میان دانشگاه ها و صنعت و ایجاد فرصتی برای آزمودن محتوا و روشهای تدریس کارآفرینی می شود (فائویت^۱، ایت آل^۲، ۲۰۰۳).

در آموزش کارآفرینی بعضا صرفا به مهارت‌های مدیریتی اهمیت می دهند و به طور ضمنی، از بیان خصوصیات کارآفرین و دادن شناخت در حوزه کارآفرینی غفلت می شود در حالیکه این دو مورد نقطه آغاز برنامه درسی کارآفرینی تلقی می شود (رچ^۳، ۱۹۹۹).

هم چنین محتوای برنامه درسی باید متناسب با شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه باشد برای مثال فایده چندانی نخواهد داشت که فرصت‌های کارآفرینانه موجود در آمریکا را به فراگیرندگان ایرانی آموزش داد بنابراین اگر قرار است این دوره ها از دوره های اجرا شده در کشور های پیشرفته و موفق اقتباس شود، باید تا حد امکان بومی سازی شود.

در رابطه با روشهای تدریس برنامه درسی کارآفرینی باید گفت که رویکردهای سنتی آموزش که بر مباحث تئوریک تاکید دارند و هدف آنها انتقال اطلاعات صرف است، منفعل و مدرس محور هستند و در تضاد با کارآفرینی قرار دارند برای آموزش کارآفرینی که که ماهیتی عملی و تجربی دارد باید از روشهای تدریس فراگیر محور استفاده کرد تا روحیه خلاقیت و نوآوری در فراگیرندگان شکوفا شود و چون مبتنی بر نیازها و علایق فرگیران است می تواند پاسخگوی نیازهای آنها باشد (گیب^۴، ۱۹۹۶).

¹. Faoite

². Et al

³.Roach

⁴.Gibb

- هم چنین باید به محیط یادگیری نیز توجه داشت. محیط یادگیری مناسب برای کارآفرینی دارای شرایط زیر است.
- تفویض اختیار: فراگیرندگان باید خودشان مهم ترین عوامل فرایند آموزش مانند گروه، ایده ها، فرصتها و آزمونها را انتخاب کنند.
  - تفویض مسوولیت: فراگیرندگان باید خودشان مسوولیت وظایف انتخابی را بر عهده بگیرند.
  - معرفی موقعیتهای مبهم و ناشناخته: برای این مورد باید مثال هایی از دنیای واقعی آورده شود.
  - مجاز شمردن اشتباه: باید اجازه داده شود که فراگیرندگان از اشتباهات و شکست های خود درس بگیرند.
  - تحت فشار گذاشتن: برای تحویل تکالیف و وظایف تعیین شده باید جدول زمانی فشرده ای تعیین شود و به طور ناگهانی تکالیف و وظایف جدید و فوری به آنها داده شود (دیگورگی^۱، فایول^۲، ۲۰۰۵).

مقایسه آموزشهای سنتی و آموزشهای مناسب برای کارآفرینی (گیب، ۱۹۹۶)

روشهای سنتی	روشهای کارآفرینانه
- گذشته	- آینده
- تحلیل انتقادی	- تفکر عرضی (خلاقیت و نوآوری)
- دانش	- بینش و بصیرت
- فهم منفعلانه	- فهم فعالانه
- سازگاری مطلق	- درگیری احساسی و هیجانی
- دستکاری علائم	- دستکاری رویدادها
- ارتباط نوشتاری و خنثی	- ارتباط شخصی و تاثیر گذاری
- مفهوم	- مسئله یا فرصت

¹.Degeorge

².Fyolle

در خصوص شیوه سنجش و ارزشیابی رفتارهای کارآفرینانه فراگیران نکات زیر قابل توجه است.

- تقویت روحیه پذیرش نتیجه اعمال شخصی
- ایجاد محیط امن، صمیمی و قابل اعتماد
- تعیین تکالیف و فعالیتهای عملی
- طرح سوالهای باز و عمیق
- ارائه بازخورد صحیح و به موقع
- دادن فرصت کافی برای تمرین، ابتکار و نوآوری
- پذیرش پاسخهای غیر معمول
- استفاده از تشویق و پاداش برای ایجاد انگیزه
- اقدام به تشکیل و راه اندازی اتاقهای فکر و غیره

از بررسی برنامه درسی کار آفرینی در بیش از ۵ دانشگاه آمریکایی و اروپایی مشاهده می شود که تاکید بیشتر بر مطالعات موردی، ارائه سمینار در کلاس به وسیله دانشجویان، کار گروهی، مشارکت در کلاس، تهیه یک طرح تجاری و دعوت از کار آفرینان برای ارائه مطالب بوده است. در این دانشگاهها ارتقای مهارتهای فردی و گروهی، همگام با افزایش دانش نظری در نظر گرفته شده است. نحوه ارزشیابی به صورت ترکیبی از امتحان میان ترم، امتحان پایان ترم، کار گروهی (ارائه سمینار)، کار فردی (پاسخ به سوالات و امتحانات استاد) و مشارکت در کلاس، مورد توجه قرار گرفته است که تاکید بیشتر بر جنبه عملی قضیه و کار تیمی است. در برخی موارد امتحان پایان ترم به صورت «کتاب باز» برگزار می شود. خوشبختانه تعداد دانشگاههایی که در ایران تصمیم به ارائه واحد درسی کارآفرینی به صورت واحد اختیاری، گرفته اند روبه رشد است و از این میان می توان به دانشگاههای تهران، صنعتی امیر کبیر، صنعتی شریف، تربیت مدرس،

فردوسی مشهد، صنعتی اصفهان، علامه طباطبایی، شهید چمران اهواز و ... اشاره کرد. در اکثر موارد این واحد به صورت درس اختیاری ۳ واحدی شامل ۲ واحد نظری و ۱ واحد عملی طراحی شده است که بخش عملی آن شامل تهیه و تکمیل یک طرح تجاری است. نحوه تدریس بدین صورت است که این درس توسط یک، دو یا سه استاد متناسب با محتوای مواد درسی، ارائه می‌شود و در بعضی موارد از یک کارآفرین برای سخنرانی و ارائه مطلب دعوت به عمل می‌آید. نحوه ارزشیابی معمولاً به صورت امتحان میان ترم، پایان ترم و تهیه طرح تجاری در قسمت عملی است. با عنایت به موارد فوق الذکر این تحقیق جهت رسیدن به اهداف زیر انجام شده است:

- تحلیل و بررسی برنامه درسی رشته های دانشگاهی از بعد فرایند کارآفرینی و شناسایی آسیبهای احتمالی موجود در این زمینه.
- شناسایی نکات قوت و ضعف موجود در زمینه کارآفرینی در درون دانشگاه ها
- شناسایی فرصتها و تهدیدهای موجود در زمینه کارآفرینی در بیرون از دانشگاهها
- ارائه راهکارهای علمی و عملی جهت طراحی و اجرای برنامه های درسی کارآفرینی
- در راستای رسیدن به اهداف ذکر شده نگارندگان به سوالات زیر پاسخ می دهند:
- آسیبها و چالشهای موجود در فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته های تحصیلی از دیدگاه اساتید و دانشجویان کدامند؟
- آسیبها و چالش های موجود در اهداف فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته های تحصیلی از دیدگاه اساتید و دانشجویان کدامند؟
- آسیبها و چالش های موجود در محتوا و سرفصل دروس فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته های تحصیلی از دیدگاه اساتید و دانشجویان کدامند؟

- آسیبها و چالش های موجود در روش های یاددهی و یادگیری فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته های تحصیلی از دیدگاه اساتید و دانشجویان کدامند؟
- آسیبها و چالش های موجود در شیوه های ارزشیابی و سنجش پیشرفت تحصیلی فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته های تحصیلی از دیدگاه اساتید و دانشجویان کدامند؟

روش تحقیق:

از آنجا که این تحقیق از نوع کاربردی بوده و در صدد است آسیبهای احتمالی در زمینه کارآفرینی را در برنامه درسی دانشگاه ها از دیدگاه اساتید و دانشجویان به صورت میدانی بررسی نماید روش تحقیق مورد استفاده از نوع توصیفی زمینه ای است.

ابزار گردآوری داده ها:

برای جمع آوری داده ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که شامل ۴۴ سوال در حیطه برنامه درسی کارآفرینی بود که هر سوال بر اساس طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) نمره گذاری شده بود که دانشجویان و مدرسین دانشگاه آزاد واحد بناب بر آن اساس به سوالات پرسشنامه پاسخ دادند.

جامعه آماری، حجم نمونه، روش نمونه گیری:

جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب می شود و مبنای تعیین حجم نمونه بر اساس میانگین نمونه چند تحقیق مشابه تعیین گردید که به تعداد ۱۲۰ دانشجو و ۶۰ مدرس که به روش تصادفی طبقه ای از جامعه آماری انتخاب شدند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها:

برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع آوری شده از شاخص‌های آماری توصیفی مانند فراوانی، میانگین و برای تبیین تفاوت‌ها از آزمون آماری استنباطی پارامتریک t تک نمونه و غیرپارامتریک خی دو استفاده می‌شود.

یافته‌ها:

داده‌های تحلیل شده به ترتیب در جداول مربوطه ی زیر آورده شده است:

جدول شماره (۱-۱)

مقایسه میانگین کسب شده و مورد انتظار بر نامه درسی کار آفرینی از دیدگاه دانشجویان

عناصر برنامه درسی کار آفرینی	میانگین کسب شده	میانگین مورد انتظار
اهداف	۲.۵۷	۵
محتوا	۲.۷۱	۵
روشهای یاددهی و یادگیری	۲.۴۶	۵
روشهای ارزشیابی آموزشی	۲.۵۵	۵
کل میانگین کسب شده: ۲.۵۷		
t محاسبه شده	t جدول	سطح معنی داری
۶۰.۷۵	۱.۶۵	۰/۰۵
		درجه آزادی
		۱۱۹

همچنانچه در جدول شماره (۱-۱) ملاحظه می‌شود t محاسبه شده برابر با (۶۰.۷۵) بوده و بزرگتر از t جدول با درجه آزادی (۱۱۹) و با سطح معنی داری (۰/۰۵) برابر با (۱.۶۵) می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین میانگین کسب شده و مورد انتظار در برنامه درسی کار آفرینی از دیدگاه دانشجویان تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول شماره (۱-۲)

مقایسه میانگین کسب شده و مورد انتظار بر نامه درسی کار آفرینی از دیدگاه اساتید

عناصر برنامه درسی کارآفرینی	میانگین کسب شده	میانگین مورد انتظار	
اهداف	۲.۳۸	۵	
محتوا	۲.۵۹	۵	
روشهای یاددهی و یادگیری	۲.۵	۵	
روشهای ارزشیابی آموزشی	۲.۵۴	۵	
کل میانگین کسب شده: ۲.۵۰			
t محاسبه شده	t جدول	سطح معنی داری	درجه آزادی
۳۱.۲۵	۱.۶۷	۰/۰۵	۵۹

همچنانچه در جدول شماره (۱-۲) ملاحظه می شود t محاسبه شده برابر با (۳۱.۲۵) بوده و بزرگتر از t جدول با درجه آزادی (۵۹) و با سطح معنی داری (۰/۰۵) برابر با (۱.۶۷) می باشد نتیجه گرفته می شود بین میانگین کسب شده و مورد انتظار در برنامه درسی کارآفرینی از دیدگاه اساتید تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول شماره (۱-۳)

مقایسه میانگین کسب شده و مورد انتظار بر نامه درسی کار آفرینی از دیدگاه اساتید و

دانشجویان

دانشجویان		اساتید		برنامه درسی کارآفرینی
میانگین مورد انتظار	میانگین کسب شده	میانگین مورد انتظار	میانگین کسب شده	
۵	۲.۵۷	۵	۲.۳۸	اهداف
۵	۲.۷۱	۵	۲.۵۹	محتوی
۵	۲.۴۶	۵	۲.۵	روشهای یاددهی و یادگیری
۵	۲.۵۵	۵	۲.۵۴	روشهای ارزشیابی آموزشی
خی دو محاسبه شده: ۹.۷۱				
خی دو محاسبه شده	خی دو جدول	سطح معنی داری	درجه آزادی	
۹.۷۱	۷.۸۱	۰/۰۵	۳	

همچنانچه در جدول شماره (۳-۱) ملاحظه می شود خی دو محاسبه شده برابر با (۹.۷۱) بوده و بزرگتر از خی دو جدول با درجه آزادی (۳) و با سطح معنی داری (۰/۰۵) برابر با (۷.۸۱) می باشد نتیجه گرفته می شود بین میانگین کسب شده و مورد انتظار در برنامه درسی کارآفرینی از دیدگاه دانشجویان و اساتید تفاوت معنی داری وجود دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادات :

در پاسخ به سؤال اول و اصلی تحقیق که در صدد آسیب شناسی برنامه درسی کارآفرینی در رشته های دانشگاهی واحد بناب است می توان اینگونه بیان کرد که برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه از دیدگاه اساتید و دانشجویان به طور مطلوب ارائه نمی شود و نمره کسب شده مقوله های برنامه درسی کارآفرینی (اهداف، محتوا، روشهای یاددهی و یادگیری، ارزشیابی آموزشی) در حد میانگین مورد انتظار فرض شده نبوده و تفاوت معنی داری بین میانگین مورد انتظار و کسب شده وجود دارد و داده های ذکر شده در جداول (۱-۱)، (۱-۲) (۱-۳) شاهد این ادعا است و از این داده ها می توان این نتیجه را گرفت که برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه مورد توجه قرار نگرفته و با شاخص ها و معیارهای علمی موجود در این زمینه فاصله وجود دارد و اگر چنانچه انتظار می رود دانشجویان مفاهیم، نگرش و مهارتهای کارآفرینی را فرا بگیرند باید مطابق با اصول و مبانی نظری موجود در این زمینه برنامه درسی مطلوب طراحی شود و در کنار آن امکان اجرا و ارزشیابی مناسب هم فراهم شود.

در پاسخ به سؤال دوم تحقیق می توان بیان کرد اهداف برنامه درسی کارآفرینی در سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی بطور متعادل و متوازن پرداخته نشده و شرط اعتدال رعایت نشده و این می تواند در تحقق اهداف برنامه درسی

خلل ایجاد کند و همچنین میزان توجه به اهداف کارآفرینی از حد انتظار پایین بوده است .

در پاسخ به سوال سوم تحقیق می توان گفت همه ۲۲ مقوله مورد بررسی در حوزه محتوای برنامه درسی با استناد به مبانی نظری موجود باید از توزیع متعادل و متوازی برخوردار می شدند تا انتظار تربیت کارآفرین را داشت ولی این اصل رعایت نشده و برخی از مقوله ها نسبت به برخی دیگر نمره بهتری کسب کرده اند و بعضی ها هم مورد بی توجهی کامل قرار گرفته اند و از این انتظار که همه مقوله ها باید از یک میزان اهمیت برخوردار باشند دور شده و این منجر خواهد شد کارآفرین مورد نظر که باید در تمام ابعاد اهداف دانشی، نگرشی و مهارتی به صورت مطلوب و متوازن رشد کرده باشد فاصله گرفته شود و نکته دیگری که مشهود است محتوای اختصاص داده شده از حد انتظار پایین است و در حد قابل قبولی ارائه نمی گردد.

در پاسخ به سوال چهارم تحقیق که در راستای آسیب شناسی روش های یاددهی و یادگیری برنامه درسی کارآفرینی طرح شد می توان گفت روش های آموزشی که اساتید در این راستا به کار می گیرند نمی تواند در انتقال و ایجاد رفتارهای کارآفرینی سودمند باشند زیرا طبق بررسی که انجام شد نمرات کسب شده در این حیطه از حد متوسط هم پایین بوده و با میانگین مورد انتظار فاصله زیادی داشت و باور بر این است که اگر در برنامه درسی کارآفرینی متناسب با اهداف و محتوای آن از شیوه های یاددهی - یادگیری متناسب استفاده نشود برنامه درسی کارآفرینی قادر نخواهد بود به اهدافش دست یابد. داده های استخراج شده از نظرسنجی مبین این واقعیت است که اساتید مطابق مولفه هایی که باید در این زمینه انجام دهند عمل نمی نمایند و اگر چنین باشد نمی توان در ارتقاء رفتارهای کارآفرینی موفق شد.

در پاسخ به سوال پنجم تحقیق که در راستای آسیب شناسی روشهای سنجش و ارزشیابی برنامه درسی کارآفرینی بیان شد می توان گفت اساتید بیشتر به همان روشهای سنتی و مرسوم تاکید دارند. بنابراین نتیجه گیری کلی این است که برنامه درسی به استناد تجزیه و تحلیل داده های تحقیق از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست و توانایی تربیت کارآفرینان خلاق، مبتکر و توانا را ندارد.

در اینجا الگوی برنامه درسی کارآفرینی بر اساس مبانی نظری، علمی و داده های بدست آمده برای دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی پیشنهاد می گردد.

اهداف: برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه باید اهداف زیر را دنبال نماید:

- آموزش مفاهیم لازم در حوزه کارآفرینی

- تقویت نگرش کارآفرینی در دانشجویان

- آموزش مهارتهای کارآفرینی

محتوا: پیشنهاد می شود جهت رسیدن به اهداف فوق الذکر مقوله هایی زیر در

سرفصل دروس دانشگاهی به صورت اختصاصی و عمومی گنجانده شود.

مهارت تصمیم گیری درست و منطقی	مهارت خلق فرصت و پروراندن آن
روحیه خود باوری و اعتماد به نفس	مهارت طراحی یک موقعیت عملیاتی
روحیه پذیرش تغییرات و دگرگونی ها	معرفی انواع کسب و کار
روحیه مسوولیت پذیری اجتماعی	تجارت الکترونیکی
روحیه ترک روشهای مرسوم و معمول	مهارت طراحی فضاهاى مجازى والکترونیکی
روحیه مخاطره پذیری و قدرت ریسک	سرمایه و سرمایه گذاری
آینده نگری	مهارت گردآوری منابع و برنامه ریزی برای کسب و کار
خلاقیت و نوآوری	بازاریابی و شناخت بازارکار
استقلال و عدم وابستگی	معرفی منابع اقتصادی
مهارت تحلیل یک موقعیت اقتصادی	مسائل حقوقی شرکتهای
مسائل حقوقی و مالکیت فکری	روحیه شجاعت و شهامت

روشهای یاددهی و یادگیری: فعالیتهای یاددهی و یادگیری نیز باید در راستای اهداف و محتوای برنامه درسی کارآفرینی صورت گیرد از آن جمله میتوان به موارد زیر اشاره کرد.

- بهره گیری از روشهای آموزشی فعال و حل مسئله
- استفاده از فعالیتهای یادگیری کاربردی و عملی
- ایجاد فرصت برای خلاقیت و طرح ایده های نو
- رشد روحیه و میل به کار بیشتر
- هدایت و حمایت به موقع و متناسب
- تشکیل کلاس و کارگاه تخصصی
- معرفی منابع آموزشی مانند جزوه، کتاب و cd
- برگزاری جشنواره دانشجویی
- برگزاری همایش و سخنرانی علمی
- برگزاری اردوهای آموزشی و علمی و غیره

روشهای ارزشیابی آموزشی: در سنجش و اندازه گیری پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان در حیطه کار آفرینی پیشنهاد می گردد اقدامات زیر انجام شود.

- تقویت روحیه پذیرش نتیجه اعمال شخصی
- ایجاد محیط امن، صمیمی و قابل اعتماد
- تعیین تکالیف و فعالیتهای عملی
- طرح سوالهای باز و عمیق
- ارائه بازخورد صحیح و به موقع
- دادن فرصت کافی برای تمرین، ابتکار و نوآوری
- پذیرش پاسخهای غیر معمول
- استفاده از تشویق و پاداش برای ایجاد انگیزه
- اقدام به تشکیل و راه اندازی اتاقهای فکر و غیره

منابع:

- احمدپورداریانی، محمود (۱۳۸۰)، «کارآفرینی - تعاریف، نظریات، الگوها» - تهران - انتشارات شرکت پردیس
- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۷۶)، کارآفرینی، استراتژی مناسب برای بهره‌وری ماهنامه تدبیر، شماره ۷۷
- احمدپور داریانی، محمود. عزیزی، محمد (۱۳۸۳)، کارآفرینی، تهران انتشارات محراب قلم
- احمدپور، محمود و موسوی بازرگانی، سید جلال «جزوه مقدمه‌ای بر کارآفرینی» - بهار ۱۳۸۰.
- اطاعت، جواد (۱۳۷۸)، «آموزش و توسعه»، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال سیزدهم، شماره یازدهم و دوازدهم
- امین بیدختی، علی اکبر (۱۳۸۶)، ((توسعه کارآفرینی دانشگاهی)) مجموعه مقالات همایش ملی کارآفرینی و آموزش عالی جلد اول، دانشگاه سمنان
- تسلیمی، محمد سعید، به سوی بازشناسی و تبیین مجدد نقش دانشگاه، دانش مدیریت، شماره ۴۷، سال دوازدهم، زمستان ۱۳۷۸.
- پال هرسی، کنث بلانچارد (۱۳۷۷)، مدیریت رفتار سازمانی (ترجمه علی علاقه بند) تهران انتشارات امیرکبیر
- حسینی خواه، علی (۱۳۸۷)، امکان و ضرورت آموزش کارآفرینی در مدارس، مجله مطالعات برنامه درسی، سال سوم شماره ۱۱
- جهانگیری، علی، «دولت کارآفرین»، مدیریت دولتی، شماره ۵۱، ۱۳۸۰، ص ۵۱.
- جی گالن سیلور، ویلیام. الکساندر، آرتور جی. لوئیس (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر (ترجمه غلام رضا خوی نژاد) انتشارات آستان قدس رضوی.
- دلاور، علی (۱۳۸۳)، احتمالات و آمار کاربردی در روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران، انتشارات رشد.

- ذبیحی. محمدرضا، مقدسی علیرضا (۱۳۸۵)، کارآفرینی از تئوری تا عمل، مشهد انتشارات جهان فردا
- راستگو، الهه (۱۳۸۰)، کارآفرینی، منافع اجتماعی حاصل از آن، محدودیت ها و سیاست ها
- رحیمی، حسین، «ضرورت آموزش کارآفرینی در دانشگاهها»، چکیده مقالات چهل و چهارمین نشست رؤسای دانشگاه ها و مراکز علمی- تحقیقاتی کشور (۱)، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۰.
- سیف اللهی، سیف الله (۱۳۸۱)، جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران، مجموعه مقاله ها و نظرها. تهران موسسه انتشارات جامعه پژوهان سینا.
- شاه حسینی، علی (۱۳۸۳)، کارآفرینی، تهران انتشارات آبی ژ
- شعبانی، حسن (۱۳۸۴)، مهارتهای آموزشی و پرورشی. تهران، انتشارات سمت.
- شیخان، ناهید رضازاده، حجت اله (۱۳۸۲)، بررسی تجارب کشورها در زمینه توسعه و ترویج کارآفرینی
- صدیق، محمدجعفر، «نقش انکوباتورها در بسترسازی کارآفرینی برای دانش آموختگان دانشگاهها»، چکیده مقالات چهل و چهارمین نشست رؤسای دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی کشور (۲)، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، ۱۳۸۰.
- صمد آقائی، جلیل (۱۳۷۸)، «سازمان های کارآفرین» مرکز آموزش مدیریت دولتی
- عسگری، ناصر (۱۳۸۱)، «توسعه کارآفرینی در دانشگاهها»، سنجش و پژوهش، گاهنامه مرکز مطالعات سازمان سنجش آموزش کشور، شماره سوم، بهار ۱۳۸۱
- مقدمه آیین نامه طرح توسعه کارآفرینی در دانشگاههای کشور (کاراد)، شماره ۱۱/۲۵۱۹ مورخ ۱۳۸۱/۳/۲۷، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
- مقیمی، فضل... «کارآفرینی، سنجش و پژوهش»، گاهنامه مرکز مطالعات سازمان سنجش آموزش کشور، شماره سوم، بهار ۱۳۸۱.
- ملکی، بهاره کارآفرینی در دانشگاهها ماهنامه تدبیر- سال هجدهم- شماره ۱۸۲.

- محسنی، منوچهر (۱۳۷۸)، «دانشگاه و بستر رشد تاریخی از نظر ساختارها و نقش‌ها»، مجموعه مقالات سمینار دانشگاه، جامعه و فرهنگ اسلامی (۱)، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی.

- هیات نویسندگان (۱۳۷۶)، «مقدمه‌ای بر کارآفرینی» ترجمه: سیامک نطق - سازمان بهره‌وری ملی ایران - نشر بصیر.

- هاشمی، حمید، «سرمایه‌های جاودان»، ویژه‌نامه همایش کارآفرینی و فناوریهای پیشرفته، تهران: مؤسسه توسعه دانش و پژوهش ایران، ۱۳۸۰.

- هیسریچ، رابرتدی، پیترز. مایکل (۱۳۸۳)، کارآفرینی جلد ۱ (ترجمه سید علیرضا فیض بخش و همکاران) تهران انتشارات دانشگاه صنعتی شریف.

- Degeorge.M, and fayolle.A, (2005), Is Entrepreneurial Intention Stable Through Time? IntEnt 2005 Conference on Internationalizing Entrepreneurship Education and Training, ENGLAND
- Faoite. D, et al. (2003), Education and training for entrepreneurs, Education+Training. Vol 45No.8/9. pp.430-438
- Gibb.A (1996), Entrepreneurship and small business management, can we afford to neglect them in the twenty first century business school. British Journal of Management. Vol7, pp.309
- Hannon.P, (2005), The Journey from student to entrepreneur: A review of the existing research into graduate entrepreneurship. IntEnt 2005 Conference on Internationalizing Entrepreneurship Education and Training, ENGLAND
- Roach.K (1999), Entrepreneurial education planning for Success Syllabus, North Georgia Technical Institute, Clarkesville, GA
- Stoner. James A.F, F.Freman, A.F. and Giebert, D.R, (1995), Management Prentice, Hall
- Stanford University, Hi-Tech entrepreneurship Course Syllabus, 2005-2006

- The University of Pennsylvania, Entrepreneurship Course Syllabus, Fall 2006.
- The University Of British Columbia, Course Syllabus (Entrepreneurship and new Venture Creation, Preparing the business Development Plan), winter 2006.
- Athabasca University, Entrepreneurship Course Syllabus, 2006.
- University Of Maryland, introduction to entrepreneurship Course Syllabus, 2003.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی